

УДК 35.078.3:343.451:044(477)(075.8)

О. В. ПЕЧЕРСЬКИЙ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права

Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ НАНОТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

Дано поняття нанотехнологій та визначено сферу їх використання. Звернуто увагу на негативні сторони цієї новації, а саме вказано на прогалини в українському законодавстві щодо забезпечення безпеки використання нанотехнологій.

Ключові слова: нанотехнології, наноматеріали, Україна, державна програма, наоіндустрія.

Pecherskyi, O.V. (2016), "Problems of legal regulation of relations in the sphere of nanotechnologies in Ukraine" ["Problemy pravovoho rehuliuвання vidnosyn u sferi nanotekhnolohii v Ukraini"], *Pravo i Bezpeka*, No. 3, pp. 56–60.

Постановка проблеми. Показовим результатом розвитку науково-технічного прогресу сьогоднішні стають розробка та використання нанотехнологій. Водночас, процес створення законодавчих засобів контролю цієї галузі на сьогодні відстає від її інтенсивного розвитку.

Стан дослідження. Серед українських правників публікації з пропозиціями щодо нормативно-правового забезпечення галузі нанотехнологій є поки що поодинокими. Зокрема, дослідження цих питань на комплексному рівні зустрічаємо в наукових розвідках професора Я. О. Триньової та доцента О. В. Синєокого. Їхні дослідження викликають повагу завдяки здатності науковців до багатовимірного підходу до проблеми та конструктивній критиці законодавчої влади, втім для держави, де високі технології посідають далеко не останнє місце в економічному потенціалі розвитку, цього не достатньо.

Метою статті є визначення стану нормативно-правового забезпечення у сфері нанотехнологій в Україні.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на той факт, що в Україні наномолекулярні технології в медицині та промисловості використовуються не менше 20 років, процес правового регулювання впровадження відповідними суб'єктами цих технологій бажає кращого. При цьому окремими науковцями (зокрема професором Я. О. Триньовою) відмічається, що така тенденція притаманна не лише Україні; правового забезпечення в цій сфері вимагають і інші правові системи, не тільки національна [1].

Нанотехнологіями, або наномолекулярними технологіями, називають таку сферу науки, що має і фундаментальне, і прикладне значення, в якій вивчаються закономірності фізичних і хі-

мічних систем протяжністю порядку декількох нанометрів або часток нанометра. При цьому розмірність нанометра – це одна мільярдна частка метра, або одна мільйонна частка міліметра. Для прикладу, діаметр людської волосини становить близько 80 тис. нанометрів [2].

Нанотехнології – це технології роботи з речовиною на рівні окремих атомів. Нанотехнологіями вважаються міждисциплінарні технології, розроблені для об'єктів розмірами менше одного мікрона, що дають змогу здійснювати дослідження, маніпуляції й обробку речовин у діапазоні розмірів від 0,1 до 100 нанометрів [3].

Будь-яка технологія, як-то обробка матеріалу на макро-, мікро- або нанорівні, не може обходитися без засобів вимірювання відповідних величин [4, с. 141]. У перекладі з грецької слово «нано» означає «карлик». Більшість атомів мають діаметр від 0,1 до 0,2 нм, а товщина ниток ДНК – близько 2 нм. Діаметр еритроцитів – 7000 нм [4, с. 139].

Одними з перших інструментів, які допомогли ініціювати нанотехнологічну революцію, були створені в 80-х рр. ХХ ст. так звані сканувальні зонди. Пізніше на основі технології таких зондів були розроблені перші тунельні мікроскопи. Сьогодні нанотехнологія стає символом науково-технічного прогресу ХХІ ст., оскільки вона визначає майбутнє науки й усього соціального буття, що активно проголошується в новітніх науково-практичних і фундаментально-теоретичних дослідженнях [5–12].

Водночас нанонауку слід розглядати і як один із важливих аспектів соціально-цивілізаційного розвитку, що торкається значного кола інформаційно-правових питань. З урахуванням особливих властивостей наноматеріалів їх використання є дуже заманливим, проте

водночас з їх позитивними властивостями та можливостями вони наділені також і значними негативними якостями – можуть сприяти виникненню онкозахворювань, ускладнюють очищення довкілля від них, негативно впливають на мікроклімат тієї місцевості, де їх використовують. Незважаючи на цей далеко не повний перелік негативних властивостей, правове регулювання процесу і відносин щодо використання нанотехнологій, зокрема в Україні, є практично незначним [13, с. 389]. Точніше, цей нормативно-правовий процес поки що не вийшов за межі концептуально-декларативних актів.

Детально ознайомившись із ситуацією, що склалася з правовим забезпеченням використання нанотехнологій в Україні, ми виявили таке:

Перш за все, треба назвати Концепцію Державної цільової науково-технічної програми «Нанотехнології та наноматеріали» на 2010–2014 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2009 р. № 331-р [3]. Одночасно у стадії проектів перебувають закон України «Про високі (прогресивні) технології» та закон України «Про нанотехнології і наноматеріали». Втім, ураховуючи, що на момент 2014 року, коли перші варіанти та концепти цих актів потрапили до відповідних комісій Верховної Ради України, у державі склалася дуже вразлива ситуація в Криму та на Донбасі – фактично військовий стан із проведенням антитерористичної операції, то все це затримало законотворчий процес і загальмувало прагнення України до цивілізованого впровадження відносин у сфері нанотехнологій.

Однак хоча правове регулювання у сфері нанотехнологій і перебуває на початковій стадії, як і два роки тому, але затверджені концептуальні акти все ж таки декларативно визнають потребу в правовому регулюванні цієї сфери, мотивуючи її саме аспектами технічного прогресу й прагненням України перетворитися на високотехнологічне інформаційне суспільство. Так, зокрема в Концепції Державної цільової науково-технічної програми «Нанотехнології та наноматеріали» на 2010–2014 роки йдеться про те, що доцільність використання наноматеріалів, які виготовляються із застосуванням нанотехнологій, зумовлюється тим, що в таких розмірах об'єктів речовина має властивості, не притаманні їй макрокількості.

«У найближчі десять років саме розвиток нанотехнологій та виготовлення нових наноматеріалів стане одним з основних рушіїв стимулювання істотних змін у таких галузях промисловості, як машинобудування, оптоелектроніка, мікроелектроніка, автомобільна

промисловість, а також сільське господарство, медицина та екологія.

У розвинутих країнах світу з метою координації науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, здобуття передових позицій на світовому ринку високотехнологічної продукції, а також забезпечення конкурентоспроможності та безпеки країни захист і розвиток найбільш перспективних, пріоритетних, так званих критично важливих технологій, до яких належать нанотехнології та виготовлення нових наноматеріалів, виділяються в окремий напрям. За аналітичними прогнозами інноваційний розвиток і рівень економіки у XXI столітті визначатимуть саме нанотехнології, що викличе істотні зміни в усіх сферах діяльності.

У Сполучених Штатах Америки бюджетне фінансування розвитку нанотехнологій та виготовлення нових наноматеріалів становить більш як 1 млрд доларів США на рік. В Японії на розроблення у цій галузі у 2005–2008 роках було виділено 3 млрд доларів США. Відповідно до 6-ї Рамкової програми ЄС (2002–2006 роки) на фінансування досліджень і розроблень у галузі нанотехнологій та виготовлення нових наноматеріалів протягом п'яти років витрачено 1,3 млрд євро. У 7-й Рамковій програмі ЄС (2007–2013 роки) на фінансування цього напрямку передбачено вже 3,5 млрд євро. Загальний обсяг бюджетних витрат у рамках виконання федеральної програми розвитку наоіндустрії у Російській Федерації до 2006 року становив близько 6 млрд рублів. Для сприяння реалізації державної політики у цій сфері створена Російська корпорація нанотехнологій «Роснанотех», яка у 2007 році отримала з федерального бюджету близько 1 млрд доларів США. Основна частина інформації, що накопичується під час виконання цих програм, є комерційною таємницею компаній, за рахунок яких фінансуються дослідження, і лише деякі дані та загальні відомості про такі дослідження відкриті для широкого кола громадськості» [3, с. 28].

В Україні Державна цільова науково-технічна програма «Нанотехнології та наноматеріали» розроблялася відповідно до нормативно-правової бази, яка регулює функціонування науково-технологічної та інноваційної сфери, зокрема до законів України «Про наукову і науково-технічну діяльність» і «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні». Але знову ж таки і зазначені акти законодавства містять переважно концептуально-декларативні положення, мало ефективні в практичному застосуванні в процесі регулювання конкретних відносин у сфері нанотехнологій.

Більш того, сьогоднішня ситуація з використанням нанотехнологій, на думку професора Я. О. Триньової, нагадує використання позитивного потенціалу радіації на початку XX століття. Неважко екстраполювати тодішні наслідки в сучасність [13, с. 389].

Відповідно до Концепції Державної цільової науково-технічної програми «Нанотехнології та наноматеріали» на 2010–2014 роки, що вже мала бути практично втілена в життя для забезпечення створення сучасної національної нааноіндустрії, можливими були такі варіанти вирішення проблеми.

Перший варіант передбачав створення умов для залучення зовнішнього інвестора та позабюджетних коштів для розвитку нааноіндустрії. У такому разі інвестиційна активність приватного капіталу буде спрямована головним чином на досягнення її найвищої рентабельності та забезпеченості її гарантованими ринками збуту. Однак законодавець доходить висновку, що інтереси інвесторів можуть не збігатися з державними, внаслідок чого роботи за напрямками, в яких Україна має істотний доробок або які є необхідними для сталого розвитку економіки країни, залишаться без інвестиційної підтримки й практично не будуть розвиватися.

У другому варіанті депутати розглядали можливість залучення державних кредитів до закупівлі необхідного обладнання для виготовлення нових наноматеріалів. Однак без державної цільової програми цей традиційний шлях технічного переоснащення підприємств не зміг би дати економічного ефекту, оскільки в ньому відсутній системний підхід.

І, нарешті, третій варіант передбачав створення системи державного фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у рамках державної цільової програми та залучення позабюджетних коштів для реконструкції існуючих і створення нових промислових потужностей. Цей підхід мав забезпечити тісну взаємодію держави та бізнесу для проведення робіт, пов'язаних зі створенням нанотехнологій і виготовленням нових наноматеріалів на рівні, який відповідатиме світовому. При цьому може бути істотно зменшене використання бюджетних коштів за рахунок зростаючого фінансування з позабюджетних джерел.

Аналіз цих варіантів дозволив зробити висновок, що найбільш ефективним є саме третій варіант. Але таке бачення шляху досягнення поставленої в Концепції мети мало місце у 2010 році і до цього часу так і не стало реальністю. Тому сьогодні постає питання оцінювання нинішньої ситуації у сфері нанотехнологічних

відносин і, отже, питання про реальну оцінку виконання попередніх концепцій і програм.

Низький рівень ефективності організаційно-інституційного забезпечення нанотехнологічної діяльності в Україні, зумовлений фрагментарністю державно-правового регулювання й підтримки, відсутністю спеціально уповноваженого органу з питань розвитку нанотехнологій і недосконалістю якісного наповнення існуючого масиву правових норм, які де-факто регулюють нанотехнологічну діяльність, унеможливує здійснення істотного якісно позитивного впливу на перебіг процесів становлення вітчизняної нааноіндустрії. Незважаючи на те, що Україна ще володіє досить високим науково-технологічним потенціалом у сфері нанотехнологій, проблеми, притаманні сучасній наноауці, становлять потенційну загрозу для подальшої успішної реалізації наукових досліджень нанотехнологічного спрямування. Недосконалість державної кадрової політики та слабкість законодавчого, адміністративного й маркетингового забезпечення розвитку нанотехнологій в Україні також негативно впливають на розбудову вітчизняної нааноіндустрії. Таким чином, українська законодавча політика розвитку наноауки та нанотехнологій має на меті лише формальне слідування світовим тенденціям розвитку інноваційної високотехнологічної сфери.

На жаль, сьогодні Україна, на думку експертів економічної наукової сфери, зокрема О. А. Ткачової в її роботі «Економічна оцінка перспектив розвитку нанотехнологічної сфери», перебуває у «мертвій» зоні, яка характеризується як низьким рівнем продукування нанотехнологій, так і низьким рівнем їх абсорбції промисловістю та населенням [14, с. 207–209].

Реалізація песимістичного сценарію у сфері розвитку нанотехнологічної сфери в Україні у короткостроковій перспективі залишається найбільш імовірною, а подальше дотримання теперішнього курсу законодавчої політики затягування питання щодо ухвалення нагально потрібних законодавчих актів у нанотехнологічній сфері може призвести до активізації процесів витоку нанотехнологічних розробок і наукових кадрів за кордон, зменшення кількості підприємств в Україні, які здійснюють нанотехнологічну діяльність, звуження номенклатури нанотехнологічних товарів вітчизняного виробництва тощо. З метою недопущення такої ситуації вкрай важливими є розроблення й ухвалення нормативно-правового акта, який би передбачав створення сприятливих умов для розвитку нанотехнологічної діяльності в Україні попри кризовий стан національної економіки.

Висновок. Тільки комплексний підхід до використання методів державного регулювання сфери нанотехнологій в Україні зможе забезпечити стабільне зростання нанотехнологічного виробництва та формування наноіндустрії в цілому. Головним кроком на шляху розбудови нанотехнологічної індустрії мають стати затвердження на законодавчому рівні стратегії розвитку зазначеної сфери, визначення мети й завдань, їх інтеграція з національними планами розвитку

та встановлення пріоритетних напрямів розвитку нанотехнологій. Окрім того, пропозиції щодо вдосконалення державного регулювання нанотехнологічної діяльності стосуються формування єдиної державної інституції, відповідальної за розбудову нанотехнологічної сфери в Україні, впровадження інструмента державного замовлення, використання важелів бюджетної, податкової й грошово-кредитної державної політики та активізації інформаційно-комунікаційних заходів.

Список бібліографічних посилань

1. Тринева Я. Нанотехнологии – «tabula rasa» в сфере нормативного обеспечения. *Leges et vita* = *Закон и Жизнь*. 2013. № 12/3 (264). С. 207–211.
2. Нанотехнології // Вікіпедія: віл. енцикл. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Нанотехнології> (дата звернення: 25.09.2016).
3. Концепція Державної цільової науково-технічної програми «Нанотехнології та наноматеріали» на 2010–2014 роки: схвал. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.04.2009 № 331-р. *Вісник Національної академії наук України*. 2009. № 6. С. 27–31.
4. Синєокий О. В. Нанонаука – розвитку судово-експертних технологій // *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2009. № 2. С. 137–142. URL: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2009/urist-2-2009/files/law-2009-2_21.pdf (дата звернення: 25.09.2016).
5. Нанотехнологии. Азбука для всех: монография/Н. С. Абрамчук и др.; под ред. Ю. Д. Третьякова. М.: Физматлит, 2009. 367 с.
6. Балабанов В. Нанотехнологии. Наука будущего: фантастические возможности ближайшего будущего. М.: Эксмо, 2009. 246 с.
7. Волков С. В., Ковальчук Є. П., Огенько В. М., Решетняк О. В. Нанохімія. Наносистеми. Наноматеріали: монографія/НАН України; Ін-т загальн. та неорганіч. хімії ім. В. І. Вернадського; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Київ: Наук. думка, 2008. 423 с.
8. Годунов И. В. Транснациональная организованная преступность в России: пути и формы противодействия: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Рязань, 2002. 604 с.
9. Котляр В. В. Нанопотоника – маніпулювання світлом з допомогою наноструктур. *Комп'ютерна оптика*. 2008. Т. 32, № 2. С. 119–135.
10. Пастухов О. М. Авторське право у сфері функціонування всесвітньої інформаційної мережі Інтернет: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2002. 173 с.
11. Погосов В. В. Введение в физику зарядовых и размерных эффектов. Поверхность, кластеры, низкоразмерные системы: учеб. пособие. М.: Физматлит, 2006. 328 с.
12. Фостер Л. Нанотехнологии. Наука, инновации и возможности/пер. с англ. А. Хачояна. М.: Техносфера, 2008. 349 с.
13. Триньова Я. Правова політика держави в сфері генної інженерії та нанотехнологій // *Правова політика в Україні: питання теорії та практики: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 жовт. 2014 р.): в 2 т./ Ген. прокуратура України; Нац. акад. прокуратури України. Київ, 2014. Т. 2. С. 387–389.*
14. Ткачова О. А. Економічна оцінка перспектив розвитку нанотехнологічної сфери: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Київ, 2016. 260 с.

Надійшла до редколегії 25.09.2016

ПЕЧЕРСКИЙ О. В. ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОТНОШЕНИЙ В СФЕРЕ НАНОТЕХНОЛОГИЙ В УКРАИНЕ

Дано понятие нанотехнологий и определена сфера их использования. Обращено внимание на негативные стороны этой новации, а именно указано на пробелы в украинском законодательстве в отношении обеспечения безопасности использования нанотехнологий.

Ключевые слова: нанотехнологии, наноматериалы, Украина, государственная программа, наноиндустрия.

PECHERSKYI O. V. PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF RELATIONS IN THE SPHERE OF NANOTECHNOLOGIES IN UKRAINE

The concept of nanotechnologies has been provided; and the range of their use has been determined. The author defines that the future development of nanotechnology sphere in Ukraine today is in a blanking zone, thus, it is at a low level of production of nanotechnologies and low level of their implementation by the industry and population. The reason for this is the further tightening of the issue of concerning the adoption of the urgent need of legislative acts in the field of nanotechnology. This has led to the leakage of nanotechnology developments and scientific personnel abroad and a decrease in

the number of nanotechnology companies in Ukraine and narrowing of the nomenclature of nanotechnology domestically produced goods. The author of this paper offers the adoption of a normative and legal act, which would stimulate the development of nanotechnology activities in Ukraine, despite the crisis state of the national economy.

The main steps towards the development of the nanotechnology industry should be legislative approval of the development strategy of the specified nanotechnological sphere; the formation of a single state institution responsible for the development of the nanotechnology sphere in Ukraine, the implementation of the instrument of the state order, use of leverage of budget, tax and monetary state policy and the intensification of the information and communication activities.

Keywords: nanotechnologies, nanomaterials, Ukraine, the state program, nanoindustry.

УДК 342.5(477)

О. В. ПШИННИК,

викладач кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4 (кібербезпеки)

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2976-6566>

ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ ЯК ОБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ

Визначено поняття та сутність економічних злочинів як об'єкта адміністративно-правової протидії. Проаналізовано сучасне розуміння адміністративно-правової та кримінально-правової протидії економічним злочинам. Проаналізовано зміст основних нормативно-правових актів, які регламентують діяльність суб'єктів протидії економічним злочинам, а також наукові праці вчених із цієї проблематики.

Ключові слова: економічні злочини, злочини у сфері економіки, адміністративно-правова протидія, види економічної діяльності.

Pshynnik, O.V. (2016), "The concept of economic crimes as the object of administrative and legal counteraction" ["Poniattia ekonomichnykh zlochyniv yak obiekta administratyvno-pravovoi protyidii"], *Pravo i Bezpeka*, No. 3, pp. 60–65.

Постановка проблеми. Визначення понять відіграє дуже важливу роль у науці. Нині не існує загальноприйнятого адміністративного чи кримінального поняття «економічна злочинність», незважаючи на те, що його постійно використовують у наукових та нормативних джерелах, що є свідченням того, що наукова спільнота зацікавлена проблематикою економічних злочинів. Особливе значення має розробка поняття економічної злочинності як об'єкта адміністративно-правової протидії, за допомогою якого можна було б з'ясувати межі та зміст цього явища, яке є небезпечним як для суспільства, так і для економічної безпеки країни в цілому, визначити його закономірності та стан, з'ясувати можливі шляхи подолання. Однак хотілося б зауважити, що визначення поняття економічних злочинів як об'єкта адміністративно-правової протидії являє собою досить складну наукову проблему, вирішенню якої заважає їх багатоаспектний характер. В юридичній літературі існують різні синоніми цього антисоціального явища: «злочини у сфері економіки», «економічна злочинність»,

«злочини у сфері підприємницької діяльності» та ін. Таким чином, є необхідність уточнити ці поняття.

Стан дослідження. Визначення поняття економічної злочинності розглядалось у працях таких відомих вітчизняних та зарубіжних учених, як О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, О. П. Гетманець, Б. М. Головкін, С. М. Гусаров, С. Ф. Денисюк, Р. А. Калюжний, О. М. Ключев, А. Т. Комзюк, М. В. Корнієнко, Л. Т. Кривенко, М. П. Кучерявенко, С. І. Лекарь, А. Ф. Мельник, О. І. Миколенко, О. М. Музичук, О. В. Негодченко, І. А. Петрова, А. М. Подоляка, Т. О. Проценко, С. В. Симов'ян, О. Ю. Синявська, А. А. Стародубцев, О. П. Угровецький, В. К. Шкарупа та інших. Окремі аспекти визначення поняття економічної злочинності розглядалися у працях І. М. Даньшина, В. І. Ремінного, О. В. Синьова, С. Слюсаренка, І. Федорчака, Ю. Чиж та інших правників.

Але слід зауважити, що адміністративна та правоохоронна реформи, які відбуваються наразі в Україні, а також високий рівень економічної злочинності в Україні вимагають перегляду